

DEĞERLER DÜNYAMIZ ve HOŞGÖRÜ KÜLTÜRÜ Güncel Önkal*

Elinizde bulundurduğunuz Paspatur dergisinin 2006 yılına ait bu son sayısında yeni binyıla girerken filozofların, edebiyatçıların ve toplumbilimcilerin adından çokça bahsettiği bir kavrama düşünce ikliminizde yeniden yer açmak isterim: HOŞGÖRÜ. **Umberto Eco**'nun, *Beş Ahlak Yazısı* adlı deneme kitabının Türkçe çevirisi, orjinalinden bir sene sonra, 1998'de yayımlanmıştı.¹ Yazar kitabında yer verdiği birbirinden konuca ayrı ancak anlamca aynı amaca hizmet eden ahlak yazılarında, hoşgörünün, ikibinli yılların kilit kavramı olacağına altını çizmişti. Arada geçen zaman Eco'yu haklı çıkardı: Çokkültürlü yaşama zemini olarak hoşgörü fikri, adından bahsettirdi, popülerliğini hiç kaybetmedi; ancak ne yazık ki uygulamaları açısından bundan da ileri gidemedi. Hoşgörü kültürü gerek bireysel gerek toplumsal yaşam alanlarında içselleştirilemedi.

Hoşgörü kültürünün gelişmeyişi, neye niçin hoşgörü göstermemiz gerektiğini anlayamamamızdan kaynaklanmaktadır. Özellikle ilköğretimde felsefenin kullanımına yeterince ve uygun biçimde yer açamayan toplumlarda “başkası” düşüncesi sağlıklı biçimde gelişir. Başkası, *ötekileştirilerek* düşman figürü içinde değerlendirilir. Oysa ki yapılması gereken; başkasını, ben olmayan ama beni benden daha iyi görebilecek, değerlendirebilecek ahlaki kontrol mekanizması olarak kabul etmektir ki, bu kabulleniş **Sartre**'in varoluşçu ahlak kuramını dayandırdığı temel noktadır. Ahlaklı olmak demek kendimizce sınırsız ve bencilce kullanılan negatif bir özgürlük demek değil, başkasına göre davranabilme erdemini geliştirmekle ilgili kıldıkça insanlığın ortak ve yüce değerlerini şekillendirmeye hizmet etme ödevidir. Dolayısıyla, gerek bireysel gerek toplumsal yaşamda hoşgörüyü birinci planda gözetmek, karşılığında değerlerin kullanımında *kaliteli özgürlüğü* sağlayacaktır.

1867-1963 yılları arasında yaşamış olan Fransız filozof **André Lalandé** *Kısa Gerekçeli Pratik Ahlak* adlı eserinde “başkalarının görüş ve kanaatlerine karşı ne yapmalıyız?” sorusunu şöyle yanıtlar:

Hoşgörülü olmalıyız; yani bizden farklı görüş ve düşüncede olanları, cahil veya kötü niyetli olarak bilmemeliyiz, onlara kendilerini açmaları için hürriyet tanımlarını, haklı yanlarını kabul etmeli, karşı koymadan dinlemeli, kendimizi onların yerine koymaya çalışmalı, akıllı ve dürüst insan olmaktan ayrılmaksızın karmaşık bir çok sorun üzerinde elbette farklı görüşler bulunabileceğini asla hatırdan çıkarmamalıyız.²

Lalandé'nin bu tanımı hoşgörünün, yanlış fikirlere kayıtsız-şartsız karşı koymamak anlamına gelmemelidir. Çünkü kendisi yanlış olduğuna inanılan düşünceleri tartışmanın da

* Araş.Gör., ODTÜ Felsefe Bölümü, gonkal@metu.edu.tr

hak, hatta *ödev* olduğunu dile getirmektedir. Ancak gözetilmesi gereken ilke *tarafgirlik* ya da dogmatik ve tek yanlı düşünce bağınazlığı değil, karşılıklı anlaşabilmenin temellerini atabilmektir. Günümüz entelektüellerinin ihtiyacı olan sorumluluk da, bu bağlamda, **Voltaire**'in dediği gibi “hoşgörüyü insanlığın en güzel yönü olarak yüceltmek, yanılığarla yoğrulmuş birbirimizin budalalıklarını karşılıklı olarak hoşgörmeyi doğanın ilk yasası olarak kabul etmek”ten başka bir şey değildir.³ O halde hoşgörü kavramı farklı olan düşünme ve yaşam tarzlarının varlığı ile bunların paylaşılması gereksiniminden ve özgürlük olanağının insan olma adına pozitif anlamda kullanılmasından doğar.

En tehlikeli sayılabilecek hoşgörsüzlük durumları değerler dünyasının ilkel tavırlarla zedelenmesidir. Akılcı ve eleştirel gözden geçirmelere tabi kılınamayan kabuller bireysel algılarımızı bozar; gerçekte varolmayan özellikleri diğer kişi ve gruplara atfetmemize yol açar. Bu bağlamda da iyimserlik ve farklı olana açıklık karşıtı olarak karşımıza *bağnazlık* kavramı çıkar. Bağnazlık, “kişiyi bilgisizliğin, eğitimsizliğin, güçsüzlük, doyumsuzluk ve hoşgörsüzlüğün bir sonucu olarak belli bir fikir ve inanç ya da ideolojiye bağlanmaya iten durumdur.”⁴

Felsefe temelli çağdaş bir eğitim modeli bağnazlığın içselleştirilmesini önler. Eleştirel düşünme yatkınlığı değerler dünyasına adım atan çocukların, gençlerin farklı olana ve bilinmeyene yönelik hoşgörsüzlüğünün yerini saygı ve öz-denetime bırakmasını pekala sağlayabilir. Kazanılması gerekenler; okuma kültüründe zenginlik, çeşitliliğe açıklık, sanata ve kültüre yaşamında yer açmak gibi temel ihtiyaçların ötesinde bazı ufak-tefek lükslerdir. Değerler dünyamız günlük dertlerimizden entellektüel lüksler çerçevesinde uzaklaştıkça gelişebilir. Bu gidişatın içine giren ya da kenarından köşesinden bulaşanlar asıl lüks olanın gündelik yaşamın içinden çıkmamak olduğunu anlayacaklardır.

Üzerinden altı yıl geçmesine rağmen yeni binyılın uzlaşım kültürüne dayalı bir hoşgörü zeminine henüz geçememesi insani değerler açısından üzüntü vericidir. 2007'nin bu anlamda değerler dünyamıza şans, daha fazla açıklık, özgürlük ve farklı olana iyimser bakabilme esnekliği sağlamasını ümit etmeliyiz. Okuduğunu düşünenlere insanlık adına yenyılda yine fazlasıyla sorumluluklar düşmektedir.

NOTLAR

¹ Umberto Eco, **Beş Ahlak Yazısı**, Çev: Kemal Atakay, Can Yayınları, İstanbul, 1998.

² André Lalandé, **Kısa Gerekeçeli Pratik Ahlak**, Çev: Doç.Dr. M.Ç. Değirmencioğlu, MEB Yay., İstanbul, 1995, s.34-vd.

³ Voltaire, **Felsefe Sözlüğü** (Dictionnaire Philosophique), “tolerans”, Çev: Lütfi Ay, MEB Yay., İstanbul, 1995, cilt II, s.377.

⁴ Ahmet Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, “bağnazlık”, Ekin Yayınları, Ankara, Mart 1996, s.64.